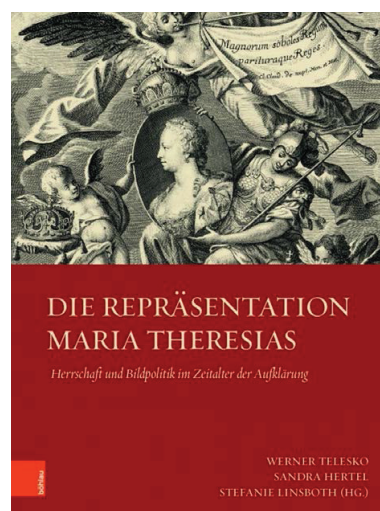

Die Repräsentation Maria Theresias

Die Repräsentation Maria Theresias. Herrschaft und Bildpolitik im Zeitalter der Aufklärung. (Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts, Bd. 19). Eds.: Werner Telesko – Sandra Hertel – Stefanie Linsboth. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2020, 558 s. ISBN 978-3-205-23181-3

Editorskému tímu v zložení Werner Telesko, Sandra Hertel a Stefanie Linsboth sa v januári 2020 podarilo sfinalizovať a vzápätí aj vydať rozsahom i obsahom skutočne impozantný opus, ktorý je predmetom tejto recenzie. Kniha má totiž celkovo 558 číslovaných strán (tlačených spravidla s textom v dvoch stĺpcoch na stranu), pričom okrem úvodu a záverečných príloh ju tvorí 52 dielčích štúdií.

Ako referujú zostavovatelia v úvode publikácie, prvotný autorský tím vyplynul z úloh výskumného projektu „Herrscherrepräsentation und Geschichtskultur unter Maria Theresia (1740–1780)“, riešeného v rokoch 2015 až 2018 na Inštitúte pre výskum Habsburskej monarchie a Balkánskeho priestoru Rakúskej akadémie vied (IHB der ÖAW) pod vedením univ. docenta, dr. Wernera Telesko. Riešitelia si tu dali za cieľ aplikovať nové prístupy na výskum bohatého a žánrovo rozmanitého materiálu k výtvarnej produkcii tereziánskej éry a dospieť tak k pokiaľ možno novým náhľadom na mechanizmy produkcie rozmanitých obrazových médií pre účely vládárskej reprezentácie. Kolektív následne získal svoju internacionálnu pestrosť vďaka zapojeniu účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie „Kaiserin Maria Theresia (1717–1780). Repräsentation und visuelle Kommunikation“, usporiadanej Rakúskou akadémiou vied v dňoch 29. – 31. marca 2017. V autorskom tíme tak okrem vyššie uvedených troch autorov-editorov celkovo figuruje aj ďalších 19 mien: Wolfgang Schmale, Thomas Lau, Katrin Keller, Marina Beck, Barbara Stollberg-Rilinger, Michaela Völkel, Marian Füssel, Anna Fabiankowitzsch, Johannes Pietsch, Anne-Sophie Banakas, Katja Schmitz-von Ledebur, Johannes Frimmel, Patrick Fiska, Szabolcs Serfőző, Fanni Hende, Klaas van Gelder, Christina Posselt-Kuhli, Ekaterina Skvort-

cova a Michael Yonan. Možno konštatovať, že sú medzi nimi nielen dobre známi rakúski aj mimorakúski odborníci na dejiny, umenie a vizuálnu kultúru habsburského podunajského mezoregiónu v čase panovania Márie Terézie, ale priestor k publikovaniu relevantných zaujímavých tém dostali aj noví, zatiaľ ešte pomerne málo známi autori a autorky.

V publikácii sú hlavné kapitoly zostavené z niekoľkých problematických okruhov tak, aby jednotlivé, do nich zaradené texty analyzovali rozmanité dôležité otázky týkajúce sa vizuálnej reprezentačnej praxe tereziánskej éry. Prvá veľká kapitola publikácie uvádza do problematiky skôr z historického, než umeleckohistorického hľadiska, vzhľadom k čomu je nazvaná pomerne všeobecne: *Herrschaft und Repräsentation*. Prostredníctvom ôsmich štúdií „ukotvuje“ osobu Márie Terézie nielen v širokom kontexte Európy 18. storočia, ale rovnako aj v jej individuálnych vládárskych pozíciách v rámci spravovaných

kráľovstiev, v rímsko-nemeckej ríši či v rakúskom arcivojvodstve. Väčšina autorov sa v tejto časti venovala tereziánskemu mýtu (jeho genéze, logike a funkčnej stránke), respektíve ich zaujímala oblasť reálneho významu dvorského ceremonálu v inštrumentalizácii jej vladárskej inscenácie.

Druhá hlavná kapitola knihy je venovaná tereziánskej obrazovej politike, teda všímá si umelecké formy, médiá a reprezentáciu Márie Terézie v tzv. ceremonálnej praxi. Pochopiteľne, k najdôležitejším prostriedkom obrazovej reprezentácie patrili podobizne, takže skladba štúdií v rámci predmetnej kapitoly je voľne definovaná práve rozmanitosťou portrétnych médií a ich funkcionalitou vo sfére vladárskej propagandy. Treba skutočne oceniť, že jednotlivé texty spolu pokrývajú azda všetky možné druhy relevantných médií a ich využitie. Pre priblíženie tu možno spomenúť, že podstatná časť dielčích štúdií sa venuje napríklad tlačným publikáciám a grafickým listom, iné zase maľovaným oficiálnym portrétom, portrétnym miniatúram, alebo produkcii mincí a medailí s podobizňou Márie Terézie. Nevyhýbajú sa ani problematike tereziánskej personálnej panegyriky, emblematicky, či politickej karikatúry. Adekvátnej pozornosti sa dostalo aj špecifikám portrétov Márie Terézie produkovaných pre multifunkčné komunikačné priestory radníc i tým, ktoré boli vytvárané pre slavobrány a inú efemérnu architektúru. Časť tejto veľkej kapitoly je venovaná vladárskej portrétnej ikonografii Márie Terézie: sú tu však precízne analyzované aj napríklad sakrálne aj mytologické identifikačné portréty Márie Terézie. Osobitnej pozornosti sa dostalo jej na mieru fabrikovanému oficiálnemu vdovskému ikonografickému typu spodobenía, pričom veľmi zaujímavé sú aj štúdie zamerané na interpretáciu vizuálnych kódov jej verejnej i privátnej identity, obzvlášť interpretácie vizuálnej symboliky v jej odevoch a gestách.

Niektoré z uvedených tém sú následne v iných kontextoch analyzované aj v tretej hlavnej kapitole recenzovanej knihy, ktorá sa raz všeobecnejšie, inokedy konkrétnejšie zameriava na aktérov obrazovej a textovej produkcie. V centre pozornosti autorov dielčích textov sa tak ocitajú predovšetkým výtvarní umelci, medailéri i literáti ako realizátori týchto úloh, no rovnako si autori všímajú aj ich donátorov a zadávateľov. Treba tu spomenúť skutočnosť, že okrem privátnych zadaní vladárky a jej manžela, sú

v tejto časti reflektované aj viaceré významné objednávky zo strany štátu a cirkvi. Jednou z konkrétnych a veľmi precízne spracovaných tém tejto kapitoly je pramenné ukotvenie viedenskej dvorskej umeleckej praxe ako výsledku vtedajších úzkych profesionálnych vzťahov medzi miestnou výtvarnou akadémiou ako „miestom profesionalizácie umenia“ a dvorom Márie Terézie ako reálnym „miestom umeleckej produkcie“. Za zmienku stojí, že Sandra Hertel tu v závere svojho textu pripojila aj prehľadovú tabuľku (s. 266 – 268) s menami a dátami oficiálneho účinkovania konkrétnych umelcov v dvorských službách, spracovanú na základe archívnych prameňov. Podobne dôkladne pripravil svoj text o dobových príležitostných medailách aj Patrick Fiska: pre neho však bola prameňom skúmania tematicky zameraná tlačaná brožúrka z roku 1782, o ktorej sa domnieva, že anonymnou autorkou jej rukopisnej predlohy bola zrejme najstaršia dcéra Márie Terézie, arcivojvodkyňa Mária Anna.

Štvrtá časť knihy sa konečne výraznejšie dotýka aj nášho územia: podrobne sa totiž venuje historickým a umeleckohistorickým kontextom vlády Márie Terézie v Uhorsku. Sú tu pertraktované nielen všetky dobre známe ikonografické námety jej portrétov, vladárskych historických obrazových cyklov či medailí, ale autori sa výrazne zaujímajú o vnútorné obsahy a významy jej uhorskej politickej reprezentácie: v tomto smere napríklad podrobne analyzujú texty špeciálne pre ženu-kráľa (*rex et domina nostra*) pripravenú korunovačnú liturgiu, politické a právne aspekty ženskej vlády v Uhorsku a samozrejme, najmä špecifiká jej vizuálnej reprezentácie „na periférii“. Zopár štúdií sa, pochopiteľne, sústreďuje aj na situáciu v Čechách, v Hornom Rakúsku i v rakúskom Nizozemí. Viacerí rakúski a maďarskí autori vo svojich textoch v rámci recenzovanej knihy povšimli aj notoricky známy obrazový materiál zo Slovenska, no faktom je, že stále zostáva dosť toho, čomu sa dosiaľ nevenovala takmer žiadna pozornosť. Mám tu na mysli napríklad zbierky Trenčianskeho múzea v Trenčíne a najmä objekt kaštieľa v Humennom s jeho ikonograficky zaujímavou Izbou Márie Terézie, ktoré vôbec nie sú zaznačené v predmetnej kapitole na mapke „geografického rozmiestnenia portrétov Márie Terézie“ v Maďarsku a na Slovensku (s. 354). S potešením možno konštatovať, že sa týmto témam aktuálne venuje Mgr. Martina Vysku-

pová, interná doktorandka na Katedre dejín a teórie umenia FF Trnavskej univerzity v Trnave, v rámci svojho výskumu k dizertačnej práci.

Posledná, piata časť knihy sa sústreďuje na komparačné rámce reprezentácie Márie Terézie s inými súdobými vladármi. Pochopiteľne, tým hlavným objektom pre porovnávanie reprezentačných stratégií Habsburgovcov bývajú už tradične francúzski Bourbonovci. Christina Posselt-Kuhli sa zamerala na komparáciu s umeleckou politikou *la gloire* Ľudovíta XIV. a Ľudovíta XV., Werner Telesko zase na paralely a diferencie s reprezentáciou pruského vládcu. Zaujímavé porovnania vyplývajú aj zo skúmaní Jekateríny Skvortcovej ohľadom reprezentačných stratégií dvoch vladároch: Márie Terézie a Kataríny Veľkej. Dva finálne texty sa napokon zaoberajú vizuálnym stvárňovaním Márie Terézie v súdobom Dánsku, Švédsku Rusku (Michael Yonan), ale aj

generalizujúco, sledujúc „domáce“ habsburské reprezentačné tradície (Werner Telesko).

V recenzovanej publikácii je nutné vyzdvihnúť bohatú obrazovú prílohu, ktorej podstatná časť (175 farebných i čierno-bielych, často plnostranových ilustrácií) je prakticky umiestnená priebežne do textov a ďalších 35 ilustrácií je situovaných za posledným textom ako samostatná príloha. Ohromný je aj záverečný zoznam prameňov a literatúry, ktorý v dvoch stĺpcoch na stranu zaberá až 65 strán (s. 482 – 546). No nielen množstvom zohľadneného obrazového a písomného pramenného materiálu, ale práve internacionálne a tematicky široko, no pritom veľmi erudovane zostaveným kolektívom má táto publikácia vysoký potenciál nielen zaradiť sa, ale dlhodobo sa udržať ako jeden zo základných, materiálovo i teoreticky aktuálnych titulov v rámci literatúry venovanej (nielen výtvarnému) umeniu tereziánskej éry.

Ingrid Halászová

doc. Mgr. Ingrid Halászová, PhD.

Katedra dejín a teórie umenia
Filozofická fakulta TU v Trnave
Hornopotočná 23
SK-918 43 Trnava
e-mail: ingrid.halaszova@truni.sk